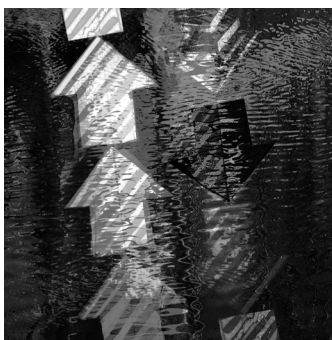

IVÁNYI TAMÁS

A KORÁN A MUSZLIM MISZTIKUSOK SZEMÉVEL

Szúfi értelmezés szerint az, aki szerelemből teremtette a világot, az embernek szerelmes levelet is küldött. Miután ez szerelemmel íródott, ezért olvasni is szerelemmel kell.

10

■ Az iszlám misztikával foglalkozó nyugati szakirodalom és ezzel összefüggésben a misztikus rendek ellen egyre erősödő iszlám világbeli irodalom fő törekvése a 20. század utolsó harmadáig elsősorban arra irányult, hogy kimutassa az iszlám szúfizmusnak nevezett misztikus irányzata minden egyes tanításáról és misztikus gyakorlatának részleteiről, hogy idegen eredetűek, hellenisztikus vagy korai keresztény hatásra jöttek létre. Ez a szételemező módszer jellegzetesen a pozitívista tudomány szemlélet hatására jött létre, és bár az így kimutatott idegen hatások jelentős része valószínűnek látszik, számtalan mozzanat kialakulhatott belső fejlődés eredményeként is. Az egész iszlám misztika azonban több, mint lazán összefüggő atomisztikus jelenségek összessége. A koherenciát és az egységet elsősorban az iszlám szent könyve, a Korán biztosítja, amely a szúfik minden gondolatát és cselekedetét áthatja, és akkor is belőle vezetik le eszméiket, ha azok egy része eredetileg idegen hatásra jött létre. A francia tudós, Louis Massignon, az iszlám misztika legjelentősebb kutatója a 20. században ezt így fogalmazta meg: „A Korán a misztikus világszemlélet kulcsa, egyedülálló lexikon, az isteni tudományok alapvető szövege az iszlámban.”¹

Részletek egy hosszabb tanulmányból.

■ Az iszlám misztikus irányzatának a követői, a szúfik legfőbb törekvése az Egy Isten közelségébe jutni, vele intim kapcsolatba (unsz) lépni. Ebben az Isten iránti szerelem a hajtóerő, minden gondolatnak és tevékenységnek Istenre kell irányulnia, minden mással való foglalkozás „hanyagságnak” számít (gafla), ami a legfőbb bűn a szemükben. A szerelmesnek arra kell törekednie, hogy megismerje szerelmét – akit az isteni szerelem tüze hajt, annak Istent kell megismernie, mert a szerelem megvalósulása csak Isten világának a megismerésével lehetséges. Ezt a világot pedig csak Isten szavaival lehet megismerni. Isten szava a Korán, ezért a Korán tanulmányozásába kell belemélyednie annak, aki Isten bizalmas szerelmese akar lenni. Ez a Korán magyarázata révén érhető el. Ajn al-Qudát al-Hamadáni (m. 1131) közölt egy a Prófétaának tulajdonított misztikus hagyományt a Koránról: „Olvassátok a Koránt, és keressétek benne, ami rejtélyes.”²

Isten megismerése (maarifa) és a Korán titkainak feltárása azonban nem csupán a szúfik akaratától függ. A misztikusnak, aki elindul az Isten közelségébe vezető úton (szálik), akarnia kell ezt a sok nehézséggel járó utazást – ő az „akaró” (muríd). Van aztán olyan, aki nem is akar elindulni, Isten mégis magához vonza (madzsdzúb, „vonzott”). A cél: bejutni Isten rejtett világába (gajb) és megismerni azt. Ez a méhek 16,77 versén alapul: „Istené az Egek és a Föld rejtett világa.”³ Isten a maga számára tartotta fenn a rejtett dolgok tudását, elrejtve azokat a teremtmények előtt. A dolgok kimenetele rejtve van előttünk, sorsunk homályos.

Nem szemlélheti meg Isten láthatatlan világát más, csak kiválasztott barátai (aulijá Alláh),⁴ akik a misztikus értelmezés szerint az isteni közelségbe ért, céljukat megvalósított (muhakkakún) szúfi sejkek.

Isten közelsége és távolléte

■ Az iszlám teológia egyik sarkalatos tétele, hogy Isten elérhetetlen messzeségben van fölöttünk, a világmindenség fölött van a trónusa (ars), amelynek a Próféta is csak a lábataához (kurszí) tudott eljutni égi utazása (mirádzs) során. A tehén 2,255, az ún. Trónvers⁵ ezt így fogalmazza meg: „az Övé az, ami az egekben van, és az, ami a földön van [...] tudja azt, ami előttük (az emberek előtt) van, és ami mögöttük van. Ők (az emberek) nem tudnak felfogni semmit az Ő tudásából, csak amit Ő akar. [...] Az Ő trónusának (a lábtartója) átfogja az eget és a földet is, és nem jelent terhet számára azok megőrzése.”

Ez a vers – több más Korán-verssel egyetemben – reményt is kelthet a misztikusban, hiszen ahogy at-Tusztarí magyarázta: „Ő az Élő, az Örök Fenntartó (qajjúm), aki mindent felügyel, ami az ő teremtményeihez tartozik: az életük egész folyamatát, cselekedeteiket és ellátásukat. Ő az, aki a jóért (ihszán) jóval fizet, a helytelen cselekedetekért pedig bűnbocsánattal (gufrán). Az álszentséget, hitetlenséget és eretnekséget (bidaa, újítás) büntetéssel sújtja.”⁶ Ez tehát azt jelentheti – mondják a misztikusok –, hogy bár fölöttünk áll, mindent átfog, és mindenkiről gondoskodik.

Más Korán-helyeket még biztatóbbnak találnak, mint például: „Isten közelebb van az emberhez, mint az ő nyaki ütőere” (Qaf 50,16), azaz szinte bennünk van. Asz-Szulamí idéz egy meg nem nevezett szúfit, aki szerint a „szolgához való közelség azt jelenti, hogy a szívében tanúja lehet Isten közelségének, és közeledhet felé, ha engedelmeskedik neki, és minden törekvése rá irányul, folyama-

tosan megemlékeznek Istenről (*bi-dzikrihi*), nyilvánosan és magányában, a szíve mélyén”. Ugyanakkor A tehén 2,115 azt mondja: „Bármerre fordultok, ott van Isten arca”, vagyis kívül áll rajtunk. A szúfik azonban ezt pozitívan tudták értékelni.⁸ „Isten jeleket helyezett el a természetben és az emberi lélekben” (Az elfújók 51,21), a rejtett dolgok tehát kívül is meg belül is vannak. „Abú Manszúr⁹ azt mondta: ez a vers azt is jelenti, hogy a Valóság (Isten) kinyilvánítja magát a teremtményeknek, mint ahogy a félhold is látszik minden országrészben. [...] Azt mondta az egyik bagdadi (szúfi mester): A vers célja az, hogy fordítsd az arcodat (Isten felé), a hozzá vezető út a te (hited) egyenessége, az értésed és tudásod révén.”

A Koránban minden benne van, a Korán minden tudás óceánja

■ Egyes misztikusok szerint minden Korán-versnek 7000 jelentése lehet. Al-Huszajn ibn Manszúr al-Halládzs misztikus mártír (m. 922) azt mondta: „A Koránban vannak az Isteni Uraság (rubúbijja) jelei, a feltámadásról szóló értesítések, és a jövőről szóló értesülések, egészen az örökkévalóságig bezárólag. Aki a Koránt ismeri, az már részese lett a feltámadásnak.”¹⁰

Abd ar-Razzák al-Kásání (m. 1329): *Távílat al-Kurán al-karím* (Értelmezések) c. misztikus Korán-magyarozatának bevezetőjében így ír erről: „Lelküket megtisztítja a Korán külsődleges (záhir, egzoterikus) értelme, mivel az bőségesen folyó víz, a szívük szomjúságát a belső értelme (bátin) oltja el, ami olyan, mint egy hullámozó tenger. Amikor le akarnak benne bukni, hogy titkai gyöngyeit felszínre hozzák, akkor a víz átcsap felettük, és ők elmerülnek az áramlatban. A belátás folyóágyai kifolynak ebből az özőnvízből képességeik szerint, míg a felfogás folyamai eltörnek a folyóiból. A folyóágyak metsző gyémántokat és gyöngyöket vetnek ki a partra, és a folyamatok kivirágoztatják a partokon a gyümölcsfákat és virágokat. A szívek annyit szereznek meg ebből az áradásból, amennyit csak tudnak, megtöltve a szív belsejét, míg a lélek nekilát, hogy leszüretelje a gyümölcsöket és a fényeket, hálás értük, és beteljesíti vágyait.”¹¹

A Korán tükör, üzenet, szerelmes vers

■ Samsz-i Tabrízi (m. 1248) ezt így írta le *Makálát* (Rövid tanulmányok) c. művében: „Az utazó és az úton járó számára a Korán minden verse (ája) olyan, mint egy üzenet, egy szerelmes levél (isk-náma). Ismerik a Koránt. Isten (ezekben az üzenetekben) feltárja a Korán szépségét számukra.” „Istent mindenben keresztül tanulmányozhatod a világmindenségben, mert Isten nincs beszorítva a mecsetbe. De ha mégis tudni akarsz, hogy pontosan hol van a lakhelye, akkor tudd meg, hogy csak egyetlen helyen lehet keresni, az igaz szerelmes szívében. Ehhez segít hozzá a Korán tanulmányozása.”¹²

Istenhez a Koránon keresztül vezet az út

■ Az utazó számára szerelmes levél a Korán, a jogásznak a jog végső forrása, míg a filozófus, teológus érveket keres benne tanításai számára. Mindegyikük azt a tükröt mutatja, amelyikben ők látják a Koránt, és ezt kívánják a hívőkkel vagy a hozzájuk hasonlóan gondolkodókkal megosztani. Nem csak a Korán, a szúfik szerint az egész teremtés a szerelem eredménye. A szúfik gyakran hi-

vatkoznak a következő állítólagos hagyományra a teremtés okára utalva. Ez ún. szent hadísz, amelyben Isten első személyben szól a hívőkhöz Mohamed prófétán keresztül, de nem része a Koránnak: „Rejtett kincs voltam, de szerettem volna ismerté válni. Ezért megteremtettem az embereket, hogy ismert legyek. Megismertettem magam velük, és ők megismertek engem.”¹³ A szúfik számára lényeges a szerelem, de a teremtés megismerésének a szükségszerűsége is. Amikor a szúfi a Koránt olvassa, szerelmes levelet lát, amelyben Isten megmondja az embernek, hogyan találhatja meg az utat az örökkévalóság házába (dár al-huld). Szúfi értelmezés szerint az, aki szerelemből teremtette a világot, az embernek szerelmes levelet is küldött. Miután ez szerelemmel íródott, ezért olvasni is szerelemmel kell.

Dzsaafar asz-Szádik a misztikus Korán-értelmezésről

■ A hatodik síita imám, Dzsaafar asz-Szádik, akit a szunniták is nagy becsben tartanak, nem írt könyvet a Korán magyarázatáról, de az idők folyamán elmondott magyarázatait a 10. századi asz-Szulamí összegyűjtötte és bevette nagy Korán-komentárjába. Az imám azt mondta: „Isten könyvében négyféle dolog van: (1) kifejezés (ibára), (2) célzás (isára), (3) szellemi finomságok (latáif) és (4) valóságtartalmak (hakáik). Az első a köznép számára, a második az elit számára, a harmadik Isten barátai számára, a negyedik a próféták számára lett kinyilatkoztatva.”¹⁴

A Korán szövege és a kétértelműség

■ A szúfik alapvető gondolata az, hogy a Korán szövege többértékű, mert ortodox vallástudósok is azt tanítják, hogy számos vers nem magyarázható egyértelműen. Ennek a kulcsa az Imrán családja 3,7: „Ő az, aki leküldte neked ezt a könyvet, amelyben vannak egyértelmű, világos értelmű versek (áját muhkamát), ezek alkotják a Könyv szilárd alapját (Öskönyv, umm al-kitáb), és vannak benne kétértelmű versek (amelyek jelentése nem válik rögtön világossá, értelmezésre szorulnak, több hasonló jelentést tartalmaznak, áját mutasábiha).” Ez utóbbiakon vitatkozni széthúzásra való törekvést jelent, az igazi értelmezést csak Isten tudja.

A Korán külső és belső értelme

■ Ruzbihán al-Baklí (m. 1209) így ír Aráisz al-baján (Az egyértelműség menasszonyai) c. Korán-komentárjában: „Isten a Korán külső zabláit a külső jelentés tudósainak (ulamá) a kezébe adta azért, hogy megismertessék az emberekkel a szabályait, korlátozásait, előírásait és törvényeit. Beszéde titkainak rejtélyét (gajba) és jeleinek rejtett finomságait (latáif) megőrizte népe legjobbjai számára (ahl szafvatihí). Feltárta magát a szavai által, a leleplezés (kasf), szemtanúskodás (iján) és világos értés (baján) tulajdonságai által a szívüknek (qulúb), szellemüknek (arwáh) és legbelső titkaiknak (aszrár). Megtanította nekik valósága tényeinek (haqáiq) a tudományát és bonyolult világának (daqáiq) jelenségeit. Megtisztította értelmük fokozatait Szépsége/Jósága (dzsamál) fényeinek leleplezésével. Letétbe helyezte náluk beszéde rejtett szimbólumait (rumúz), Könyvében elhelyezett titkainak a homályos helyeit, célzásainak (isárát) finomságait a kétértel-

mű versek (mutasábihát) és más nehezen érthető helyek magyarázatára. Ő maga tájékoztatta őket azokról a jelentésekről, amelyeket a Koránban elrejtett. Megmutatta nekik a belső jelentések megértésének a titkait. A célzásokat és a titkok feltárását a barátai (aulijá) és közel hozott társai (muqarrabún) számára tartotta fenn, mások elől elfátyolozta a titkokat és a csodákat. Többek között a külső jelentések tudósai (ulamá) elől is, akiknek feladatául szabta a Korán-versek törlésének a kérdéseit, a megengedett és megtiltott dolgok, a határok és szabályok megértését és tudását.”¹⁵

„A könyörületes és irgalmas Isten nevében”

■ Ibn Arabí (m. 1240) a következőket mondta: a teremtett világ szimbóluma a bá betű, ebből indultak ki a teremtett világ mozgásai. A bá alatti pont lett az alif tökéletes egysége után a differenciáló erő (amely szétosztályozta a teremtett világot), megkülönböztetve a szolgát az Urától.¹⁶ Egy misztikus hadísz szerint: „Isten 104 prófétát küldött le könyvvel, ezeknek a tartalma mind benne van a Koránban. Ami a Koránban van, azt tartalmazza az első szúra,¹⁷ a Fátíha (Nyitó fejezet), annak a tartalma benne az első versében (baszmalá), az pedig benne van a bá betűben, minden, ami benne benne van a bá betűben, az benne van a bá alatti pontban.” Ezért mondta azt Ali imám (m. 661): „Én vagyok a bá alatti pont”.¹⁸ Amikor Isten megteremtette a betűket, a bá leborult az Isteni Egység előtt (azért ilyen görbe az alakja).¹⁹

Mágikus-misztikus elemek a nem szúfi Korán-magyarázatokban

■ A sok lehetséges példa közül csak egyet kívánok bemutatni: a 112. szúra, *Szúrat al-Ihlász* (Az őszinteség fejezete), amely a nyitófejezet mellett a legtöbbit emlegetett, recitált része a Koránnak. Az isteni egység (tauhíd) fejezetének is nevezik.

Al-Bajdávi (m. 1286k.), *Anvár at-tanzíl va-aszrár at-távíl* (A kinyilatkoztatás fényei és az értelmezés titkai) c. Korán-kommentárjában így ír a fent nevezett szúra kapcsán: „Egy a Próféta visszamenő hagyomány szerint a 112. szúra (Az őszinteség szúrája) elrecitálása annyit ér, mint a Korán egy harmadának az elrecitálása. Aki recitálja, a Mennyországba jut a Próféta szerint. Rövidsége ellenére valamennyi isteni ismeretet tartalmaz.”²⁰

A talán legnevesebb síita Korán-magyarázó, at-Tabarszí (m. 1153) szerint ez a szúra kigyógyítja a beteget betegségéből. Ezt azonban átvitven is értette, a betegség ebben az esetben a hitetlenség és a képmutatás lenne. „A Próféta hagyománya szerint, aki egyszer elmondja: qul huwa Alláh ahad, áldás száll rá. Ha kétszer, áldás rá és családjára. Ha háromszor, rá, családjára és valamennyi szomszédjára. Ha tizenkétszer, akkor 12 kastélya lesz a Mennyországban. Ha százszor, akkor huszonöt év bűneiért kapott bocsánatot, kivéve a gyilkosságot és a rablást. Ha négyszázszor, akkor négyszáz év bűnei lettek neki megbocsátva. Ha ezerszer, akkor nem hal meg, mielőtt nem látná meg a helyét a Mennyországban, vagy nem kapna róla látomást. Panaszkodott a Próféta-nak egy férfi, hogy szegény, kevés jut megélhetésre. Azt válaszolta erre a Próféta: »Ha belépsz a házába, mondj neki szalám alejkumot, ha van valaki a házban, és akkor is ezt mondd, ha nincs bent senki. Aztán recitáld el: qul huwa Alláh ahad egyszer.« Meg is tette a férfi, mire Isten hatalmas megélhetést (*rizk*) biztosított neki és még a szom-

szédainak is. Aki nem mondja el a 112,1 verset, az imádkozhat ötször, mégis a Pokolra jut. Aki nem mondja el, az nem gyógyul meg.”²¹

A misztikus Korán-magyarázat két elfogadott válfaja²²

■ 1. Megértésre törekvés, avagy teoretikus magyarázat (Tarík al-fahm au at-fafsír an-nazarí). Ez az irányzat előzetes tudással felvértezve az adott Korán-vers valamennyi jelentését igyekszik módszeresen kifejtetni, értése korlátain belül.

2. Célzások, rejtett utalások keresése – szimbolikus magyarázat (Tarík al-isára au at-fafsír al-isári). Ennek az irányzatnak a követői nem támaszkodnak előzetes tanulmányokra, nem akarják átfogó módon értelmezni a Korán verseit, hanem elsősorban lelki-szellemi erőfeszítéseket tesznek, amelyek segítségével fel tárulhatnak előttük Isten rejtett világának a kifejezései, jelei. Teljes mértékben figyelmen kívül hagyják az elfogadott magyarázatokot, és valami rejtett, mögöttes jelentést keresnek.

3. Nem elfogadható azonban – mondják a szúfi Korán-magyarázók – a tahríf (szövegrontás), nem létező olvasat gyártása, nem elfogadott olvasatra alapított magyarázat. Például A zarándoklat 22,83: Jób panasza: masszaní d-durr v. masszanija dz-dzurr, vagyis „Csapás sújtott engem”, helyett: má szááni dz-dzurr, „Nem sújtott engem csapás”. A nem elfogadott olvasat arra épít, hogy a Koránban a szó belsejében gyakran nincs az alif (hosszú á) jelölve az írásképből, illetve a hamza sincs kiírva (csak mellékjellel, ami nem eredeti, későbbi betoldás). Így lesz a massa („sújt,”) szóból má száa („nem okoz bajt”). A változtatás oka a szúfi mentalításban keresendő, amely mindenben a pozitívumot, Isten jóságát akarja kimutatni.

Másik példa A köves fensík 15,75: „Bizony ebben jelek vannak a gondos vizsgálók számára (inna fí dzálíka la-ájátun lil-mutavasszimína/lil-mutafarriszína)”. Az al-mutavasszimína szó jelentése „gondosan megvizsgáló”, de egy másik szúfi olvasat ennek helyén az al-mutafarriszína szót szerepelteti: „akik megismerik az emberi természetet”.²³ Bár a második olvasat hamis, a két szó jelentése közel azonos. Erre a malámatíknak²⁴ volt szüksége, akiknek a firászat („lovagiaság”) a központi fogalma, s így akarták a Koránban megtalálni ezt a fogalmat.

Kétféle kiindulás a misztikusok Korán-magyarázatában

■ A misztikusok különböző okokból és sokszor meghatározott célok elérésére fordultak a Korán magyarázatához. Ezek közül a legfontosabb a szakkifejezések keresése, illetve alátámasztása a koráni, isteni szókincssel.

1. Az első fajtája a magyarázatnak az, amikor a Koránból nyertek kiindulást egy fontos eszme, fogalom számára, s azt kitágítva vagy megváltoztatva értelmezik. Erre néhány példa.

(1) udzkurú Alláh – „Említsétek meg Isten (neveit)”, mondja a Korán számtalan helyen. Ebből lett a szúfik csoportos szertartása, a dzikr (megemlékezés Istenről). A nők 4,103 ezt mondja: „Ha elvégeztétek az imát, akkor emlékezzetek meg Istenről állva, ülve és az oldalatokra fordulva.” A tehén 2,203 pedig ezt: „Emlékezzetek meg Istenről meghatározott számú napon (udzkurú Alláh fí ajjámín maadúdát).” Általánosan elfogadott magyarázat szerint ez a zarándoklat három napjára vonatkozik. A misztikusok szerint azonban bármely hét három napjára utal, amikor dzikret tartanak (általában kedd, csütörtök és péntek). Mel-

lesleg az általánosan elterjedt Korán-magyarázási szokás, hogy kiragadnak egy részt a környezetéből, és azt önállóan használják.

(2) valí Alláh – „aki közel áll Istenhez, Isten barátja”. A szúfik szerint szent emberek, akik Istennel bizalmas viszonyban vannak, Isten barátai. Ez a Júnusz 10,62 versén alapul: „Bizony, Isten barátain nincs félelem, s nem lesznek szomorúak (a-lá inna aulijáa Alláh lá haufa alajhim wa-lá hum jahzanúna).” Ez a Korán-magyarázók szerint minden igazhívőre vonatkozik, a szúfik szerint azonban csak az elire, a kiválasztottakra, ők azok, akik Isten egyedüli voltát hirdetik, és kerülnek minden tilalmast, amit Ő tiltott meg.

(3) A próbának alávetett asszony 60,26–27 szerint „a földön minden elmúlik (fánin), csak Isten arca marad meg (jabqá) örökké”. Ez a két vers szentesíti a szúfik számára az Isten felé vezető misztikus út két fontos állomását, a faná-baqá el-lentétpárt, amelynek a jelentése: megsemmisülés Istenben, majd örökké megmaradás benne, az isteni tulajdonságok elnyerése révén.

Máskor meglévő eszméikhez kerestek támpontot, elnevezést a Koránban:

(1) Az éjszakai utazás 17,1: „Dicsőség annak, aki elvitte a szolgáját éjszakai utazásra a Szent (Mekkai) mecsetből a Legtávolabbi Mecsetbe (szubhána lladzí aszrá bi-abdihi lajlan min al-Maszdzsid al-Harám ilá l-Maszdzsid al-Akszá)”, az értelmezés szerint Jeruzsálembé.

Ebből egyetlen szó, az aszrá (főnévi igenév iszrá) egész mitológiának lett a kiindulópontja az ortodox iszlámban, és sajátosan értelmezett változata (az imitatio Christi mintájára) a szúfiknál a szentek égi utazása. A különbség annyi – mondták –, hogy míg a Próféta ébren és testileg utazott a Burák nevű ösvéren, addig a szúfi sejkek azt mondták, hogy ők álmukban utaztak a szív belsejébe, hogy megtalálják Istent.²⁵

(2) A tehén 2,245: „Van úgy, hogy Isten szűken mér, és van úgy, hogy bőkezűen (va-Alláhu jakbidu va-jabszutu).” Az előzményben arról van szó, hogy „harcoljatok Istenért (Isten útján) – ki az, aki Istennek szép kölcsönt akar adni, hogy majd Isten sokszorosan adja vissza neki”.

A misztikában főnévi igenévet alkottak a két igéből (a koráni nyelv preferálja az igéket elvont főnevek helyett); ezek a kabd és a baszt. Ezek a szúfi út (taríka) úgynevezett ellentétpárokra alapuló állomásai közül valók, bár az egyik pozitív, a baszt (enyhülés, öröm), míg a másik látszólag negatív, a kabd (szorongás), de mindkettőre szükség van az Istenhez vezető úton, hasonlóan ahhoz, ahogy a reménytelen földi szerelemben is megvan ez a hullámozás. Azonban az Isten iránti eleve reménytelen szerelemben a szorongás is tőle van, és ezért azt is örömmel kell fogadni és várni az enyhülést. Ezek a gondolatok természetesen a Korántól függetlenül alakultak ki, de a koráni versben találtak kifejezésekre.

■ JEGYZETEK

1. Louis Massignon: *La passion d'al-Hossayn ibn Mansur Al-Hallaj, martyr mystique de l'Islam exécuté a Bagdad le 26 Mars 922*. Paris, 1922. 465.

2. *Les tentations métaphysiques (Tamhidat)*. Trad. Christiane Tortel. Paris, 1992. 169.

3. A Korán-idézetek mindenhol saját fordításaim.

4. A Júnusz 10,62 versének értelmezésén alapul a szúfik azon állítása, hogy ők Isten barátai: „Nemde Isten barátai nem félnek és nem szomorkodnak (a-lá aulijá Alláh lá haufa alajhim wa-lá hum jahzunúna)” – mert Isten közelébe juthatnak.

5. Jóllehet az európai nyelvekre a könnyebb érthetőség érdekében „trónnak” fordítják a szót, az nem jelent soha trónust, csak a trón elé helyezett lábtartót. Ez a fordítás elsősorban A tehén 2,255 vers alapján terjedt el, amelynek arab neve ájat al-kurszí, és „Trón-versnek” (angolul Throne Verse) szokás fordítani. Ebben van kifejtve Isten mindenhatósága, mindentudása, az emberi tulajdonságoktól való különbözősége, és ami nagyon fontos, az, hogy az engedélyével közben lehet járni nála. Ezért gyakorta használják talizmánokban, amulettben szerte az iszlám világban.

6. Szahl at-Tuszari: *Tafsír*. Kiad. Táhá Abd ar-Raúf Szaad – Szaad Muhammad Ali. Dár al-Haram lit-Turász, Kairó, 2004. 106.
7. Abú Abd ar-Rahmán Muhammad asz-Szulamí: *Hakáik at-tafsír*. Kiad. Szajjid Imrán. Dár al-Kutub al-Ilmija, Bejrút, 2001. II. 267.
8. Lásd asz-Szulamí: i. m. I. 63.
9. Egy nem azonosítható bagdadi szúfi, akit asz-Szulami idéz: uo.
10. Idézi Rúzbihán Baqlí: *Sharh-I shatayat. Les paradoxes des soufi*. Ed. Henri Corbin. Teheran–Paris, 1966. 265.
11. Bejrút, 1968. I. 3. A kiadó tévesen Ibn Arabinak tulajdonította a művet.
12. Idézi William Chittick: *In Search of the Lost Heart: Explorations in Islamic Thought*. SUNY Press, Albany, 2012. 58–59. Lásd még Seyed Amir Hossein Asghari: *Mystical interpretation of the Qur’án*. Burhan Journal of Qur’anic Studies 2016. I. 1. 28.
13. Lásd Iszmáíl b. Muhammad al-Adzslúni: *Kasf al-hafá va-muzíl al-ilbász*. Maktabat al-Kudszi, Kairó, é. n. II 132. no. 2016. (kuntu kanzan lá uaraf, fa-ahbaktu an uaraf, fa-halaktu halka fa-arraftuhum bí, fa-arafúfí) Nem rendelkezik hagyományláncsal, és a szúfikon kívül mások nem ismerik el hitelesnek.
14. Dzsaafar asz-Szádik: *Spiritual Gems*. Trans. Farhana Mayer. Louisville, Fons Vitae, 2011, 274. Arab szöveg.
15. Rúzbihán al-Baklí: *Aráisz al-baján*. Kiad. Ahmad Faríd al-Mazídí. Bejrút, 2008. I. 11.
16. Hajdar Ámulí: *al-Mukaddimát ilá Nassz an-nuszús fí sarh Fuszús al-hikam li-Ibn Arabí*. Teherán, 1975. 310. Lásd még Annemarie Schimmel: *Mystical Dimensions of Islam*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1975. 420.
17. A Korán fejezeteinek az arab neve szúra, míg amit mi versnek fordítunk, az ája, jel.
18. Hajdar Ámulí: i. m. 311.
19. Uo.
20. Nászir ad-Dín Abú l-Hajr Abdalláh b. Umar al-Bajdávi: *Anvár at-tanzíl va-aszrár at-távíl*. Kiad. Muhammad Abd ar-Rahmán al-Maraslí. Bejrút, é.n. V. 347.
21. Abú Alí al-Fadl b. al-Haszan at-Tabarszi: *Madzsma al-baján*. Bejrút, 2005. X. 368–369.
22. Muhammad Huszajn adz-Dzahabí: *at-Tafsír val-mufasszirín*. Kairó, 1995. II 381sk.
23. asz-Szulamí: i. m. 357.
24. A 9–10. században Nisápurban élt sajátos elveket valló misztikus csoportosulás elnevezése, amelynek tagjai nem vallják be vallásosságukat idegenek előtt, inkább vállalják a rágalmakat (maláma) is, hogy megőrizzék titkukat. Asz-Szulamí egyik értekezéséből ismerjük csupán tanításait, mivel egyik nagybátyja is közéjük tartozott.
25. Részletesen lásd Iványi Tamás: *A szúfi Nagymester, Ibn Arabí*. Kőrösi Csoma Társaság, Bp., 2007, 208–237; valamint Uó: *Az élet álom*. Bp., 2002. 59–82.

